

МОЖЛИВІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ АМНІСТІЇ ДО ОСІБ, ЯКІ НА МОМЕНТ НАБРАННЯ ЧИННОСТІ ЗАКОНУ ПРО АМНІСТІЮ НЕ МАЮТЬ СТАТУСУ ЗАСУДЖЕНОГО

Вивчено можливість застосування амністії до осіб, які на момент набрання чинності закону про амністію не мають статусу засудженого. Здійснено аналіз цього питання на основі дослідження судових рішень за аналогічними категоріями справ, у яких є неоднакове застосування закону.

Зроблено висновок, що фактично Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо застосування амністії в Україні» від 6 травня 2015 року № 1246-VII уможливив застосування амністії до осіб, які на момент набрання чинності закону про амністію на відповідний рік ще не мають статусу засудженого.

Ключові слова: амністія, засуджений, звільнення від покарання.

Постановка проблеми. Амністія є актом прощення, виявленням гуманності та милосердя до засудженого, завдяки чому особу звільняють від покарання або вона відбуває його частково. Слово «амністія» грецького походження, яке буквально означає забуття, прощення [1]. Зважаючи на те, що такий правовий акт прощення – важлива та серйозна «поступка» з боку держави, підстави застосування амністії повинні бути чітко окреслені, неприпустимим є неоднакове застосування закону. Втім, практика свідчить про неоднакове розуміння норм закону про амністію, внаслідок прийняття різних процесуальних рішень в аналогічних ситуаціях.

Стан дослідження. Питання правової природи, змісту та підстав застосування амністії розглядали такі науковці, як О. Губська [2], М. Іванова [3], С. Костенко [4], В. Маляренко [5], В. Лень [6] та ін. Проте виникають нові питання, які наука не завжди може передбачити. На це, зокрема, впливає й швидкість змін законодавства. А тому окремі питання застосування амністії не розглянуті науковцями, серед яких – можливість застосування закону про амністію до осіб, які на момент набуття чинності відповідного закону не мали статусу засудженого (з урахуванням прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо застосування амністії в Україні» від 6 травня 2015 року № 1246-VII).

Мета статті – на основі аналізу неоднакових рішень судів України про застосування чи відповідно відмову в застосуванні амністії до осіб, які на момент набрання чинності закону про амністію не мають статусу засудженого, оцінити правильність таких процесуальних актів і визначити можливість застосування закону про амністію до таких осіб.

Виклад основних положень. Науковий розгляд питання про можливість застосування амністії до осіб, які на момент набрання чинності закону про амністію не мають статусу засудженого, зумовлена неоднаковим застосуванням норм законів про амністію до засуджених [7]. Так, вироком Києво-Святошинського районного суду від 24 грудня 2014 року Особа_1 був засуджений за ч. 4 ст. 190 КК України до позбавлення волі строком на 5 років із конфіскацією майна. 8 квітня 2014 року був прийнятий Закон України «Про амністію в 2014 році» № 1185-VII, який набрав чинності 19 квітня 2014 року. Далі Особа_1 звернулася до Володимирецького районного суду Рівненської області з клопотанням про застосування до нього ст. 6 Закону України «Про амністію в 2014 році» від 8 квітня 2014 року № 1185-VII та скорочення призначеного строку покарання на половину.

Втім ухвалою від 1 липня 2015 року суд відмовив у задоволенні клопотання, вказавши на те, що Особа_1 не підпадає під дію згаданого Закону, оскільки був засуджений після закінчення терміну для застосування Закону України «Про амністію в 2014 році» від 8 квітня 2014 року № 1185-VII. Керуючись, зокрема, і ст. 8 Закону України «Про застосування амністії в Україні» від 1 жовтня 1996 року № 392/96-ВР про те, що особи, засуджені за вчинення злочину, які відповідно до закону про амністію підлягають звільненню від відбування (подальшого відбування) покарання, звільнюються не пізніше як протягом трьох місяців після опублікування закону про амністію.

Апеляційний суд Рівненської області ухвалою від 28 вересня 2015 року ухвалу суду Володимирецького районного суду Рівненської області залишив без змін, вказавши, що застосування Закону України «Про амністію в 2014 році» від 8 квітня 2014 року № 1185-VII можливе було б у тому разі, якщо б на день набрання чинності Законом (19 квітня 2014 року) Особа_1 мав би процесуальний статус засудженого і відбував би покарання.

Таку ж позицію зайняв Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних та кримінальних справ, який ухвалою від 21 червня 2016 року прийняв рішення про відмову у відкритті касаційного провадження, посилаючись на відсутність підстав для задоволення скарги Особи_1 на вищезгадані ухвали судів відповідно від 1 липня 2015 року та 28 вересня 2015 року.

Особа_1 на підставі ст. 445 Кримінального процесуального кодексу України звернулася у Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних та кримінальних справ із заявою про перегляд судового рішення в частині відмови застосування до неї Закону України «Про амністію в 2014 році» від 8 квітня 2014 року № 1185-VII у зв'язку з тим, що є неоднакове застосування судом касаційної інстанції однієї і тієї самої норми права, передбаченої кримінальним законом. На підтвердження своєї позиції було подано чотири ухвали Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ, розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень [7]. Ідеться відповідно про ухвали від: 7 травня 2015 року, 26 травня 2016 року, 9 червня 2016 року та 12 серпня 2016 року. Цими ухвалами до осіб було застосовано Закон України «Про амністію в 2014 році» від 8 квітня 2014 року № 1185-VII, незважаючи на те, що на момент набрання чинності цим законом вони ще не були засуджені, проте вчинили відповідні злочини до набрання чинності цим нормативним актом.

На рисунку схематично зображено всі юридичні факти у хронологічній послідовності (див. рис.).

Спробуємо зважити правильність одного із підходів, застосованих Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних та кримінальних справ в частині застосування Закону України «Про амністію в 2014 році» від 8 квітня 2014 року № 1185-VII. Так, на момент прийняття та набрання законної сили Законом України «Про амністію в 2014 році» від 8 квітня 2014 року № 1185-VII Закон України «Про застосування амністії в Україні» від 1 жовтня 1996 року № 392/96-ВР, що визначає загальні засади застосування амністії, діяв у редакції від 2 червня 2011 року із останніми змінами від 27 лютого 2014 року (Закон України № 792-VII).

На цей момент указаний Закон установлював принаймні дві вимоги, що повинні бути витримані при застосуванні амністії до особи, які належать до часу вчинення злочину та процесуального

стану такої особи на момент набрання відповідним законом про амністію законної сили.

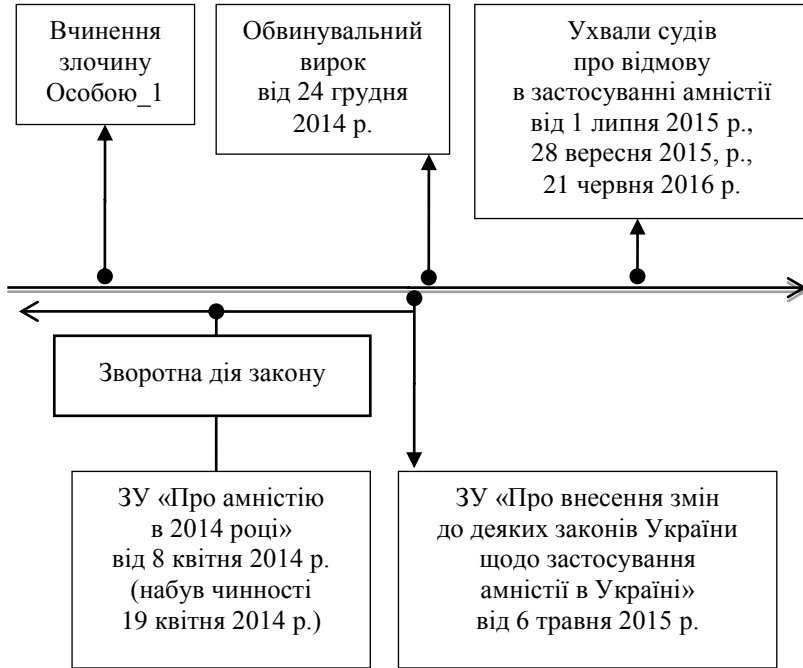

Рис. Юридичні факти

По-перше, відповідно до ст. 1 Закону України «Про застосування амністії в Україні», амністія – повне або часткове звільнення від відбування покарання осіб, визнаних винними у вчиненні злочину, або кримінальні справи стосовно яких розглянуті судами, але вирoki стосовно цих осіб не набрали законної сили.

Отож суб'єктами, які можуть претендувати на застосування амністії, є особи, стосовно яких є вирок (незалежно від того, чи набрав він чинності). У п. а ст. 4 цього Закону чітко вказано, що амністія не може бути застосована до осіб, стосовно яких здійснюється досудове розслідування або судове провадження до постановлення судом обвинувального вироку, крім випадків індивідуальної амністії.

По-друге, у ст. 5 Закону вказано, що дія закону про амністію поширюється на злочини, вчинені до дня набрання ним чинності включно, і не поширюється на триваючі або продовжувані злочини, якщо вони закінчені, припинені або перервані після набрання закону про амністію чинності. Аналогічне положення є й у ст. 12 Закону України «Про амністію у 2014 році» від 8 квітня 2014 року № 1185-VII.

Положення ж про те, що особи, засуджені за вчинення злочину, які відповідно до цього Закону підлягають звільненню від відбування (подальшого відбування) покарання, звільняються не пізніше ніж протягом трьох місяців після опублікування закону про амністію (ст. 8 Закону України «Про застосування амністії в Україні» від 1 жовтня 1996 року № 392/96-ВР, ч. 2 ст. 12 Закону України «Про амністію у 2014 році» від 8 квітня 2014 року № 1185-VII) спрямована не на обмеження часу, протягом якого особа може клопотати про застосування до неї відповідного закону про амністію, а на обмеження часу, в межах якого відповідні уповноважені суб'єкти зобов'язані вжити відповідних заходів, спрямованих на звільнення осіб від відбування (подальшого відбування) покарання.

Отож питання про застосування амністії могло порушуватися стосовно особи, яка вчинила злочин до набрання чинності закону про амністію (за винятком, умовної амністії) та щодо якої є обвинувальний вирок незалежно від факту набрання ним законної сили. Інші вимоги чи перешкоди для застосування амністії пов'язані з іншими правовими фактами, зокрема тяжкістю вчиненого злочину, станом здоров'я особи, наявністю утриманців тощо.

На застосування Закону України «Про амністію в 2014 році» від 8 квітня 2014 року № 1185-VII могли претендувати особи, щодо яких станом на 19 квітня 2014 року були винесені обвинувальні вирок незалежно від факту набрання ними чинності.

Утім, 6 травня 2015 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо застосування амністії в Україні» № 1246-VII, яким внесено зміни у Закон України «Про застосування амністії в Україні», зокрема, було передбачено п. а ч. 1 ст. 4 виключити. Йдеться про виключення положення про неможливість застосування амністії до осіб, стосовно яких здійснюється досудове розслідування або судове провадження до постановлення судом обвинувального вироку.

Водночас у Висновку комітету від 6 травня 2014 року стосовно Проекту Закону про внесення змін до деяких законів України щодо застосування амністії в Україні (від 29 квітня 2014 року № 4791) вказано, що прийняття законопроекту сприятиме врахуванню інтересів підозрюваного, обвинуваченого у випадку застосування амністії, уникненню низки питань, які виникатимуть у правозастосовній практиці у разі набрання чинності закону про амністію до закінчення досудового розслідування та під час судового розгляду. Тобто такі зміни, власне, були спрямовані на те, щоб розширити коло осіб, які можуть претендувати на застосування амністії. Фактично питання про застосування амністії може порушуватися стосовно особи, яка вчинила злочин, до набрання чинності закону про амністію (за винятком, умовної амністії) незалежно від процесуального стану розгляду її справи.

Щоправда, зазначимо непослідовність законодавця, який, виключивши п. а ст. 4 Закону України «Про застосування амністії в Україні» від 1 жовтня 1996 року № 392/96-ВР про неможливість застосування амністії до осіб, стосовно яких здійснюється досудове розслідування або судове провадження до постановлення судом обвинувального вироку, не вніс відповідні зміни у ст. 1 цього Закону, де дається поняття амністії як повного або часткового звільнення від відбування покарання осіб, визнаних винними у вчиненні злочину, або кримінальні справи стосовно яких розглянуті судами, але вироки стосовно цих осіб не набрали законної сили. Врешті у ч. 2 ст. 86 КК України теж закріплено аналогічні приписи. Втім, загальновідомо, що у разі колізії нормативних приписів потрібно керуватися, зокрема, принципом «*In dubio mitius*» – «Усі сумніви тлумачаться на користь особи, до якої застосовується закон». Тобто слід виходити із положень Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо застосування амністії в Україні» від 6 травня 2015 року № 1246-VII, яким виключено положення про неможливість застосування амністії до осіб, стосовно яких здійснюється досудове розслідування або судове провадження до постановлення судом обвинувального вироку.

Такий Закон, яким внесено зміни до Закону України «Про застосування амністії в Україні» від 1 жовтня 1996 року № 392/96-ВР, поліпшить становище осіб, до яких застосовується кримінальний закон, а тому має зворотню дію (ст. 5 КК України). Це означає, що Закон України «Про амністію у 2014 році» від 8 квітня 2014 року

№ 1185-VII, як, врешті, і закони про амністію за попередні роки, повинні застосовуватися до відповідної категорії осіб, які вчинили злочин до набрання ними чинності, незважаючи на те, що на момент набрання ними чинності щодо таких осіб не було винесено обвинувальних вироків.

Висновки. Повертаючись до клопотання Особи_1 про застосування до нього Закону України «Про амністію в 2014 році» від 8 квітня 2014 року № 1185-VII, слід визнати, що ухвали судів відповідних інстанцій (від 1 липня 2015 року; 28 вересня 2015 року; 21 червня 2016 року) про відмову у задоволенні клопотання не відповідають Закону України «Про застосування амністії в Україні» від 1 жовтня 1996 року № 392/96-ВР (із змінами від 6 травня 2015 року № 1246-VII). Особа_1 має всі підстави для задоволення клопотання про застосування до неї ст. 6 Закону України «Про амністію в 2014 році» від 8 квітня 2014 року № 1185-VII.

Отож фактично Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо застосування амністії в Україні» від 6 травня 2015 року № 1246-VII уможливив застосування амністії до осіб, які на момент набрання чинності закону про амністію на відповідний рік ще не мають статусу засудженого.

1. Дудоров О. О. Звільнення від покарання та відбування його частини за законом про амністію: питання правової регламентації та вдосконалення законодавства / О. О. Дудоров, Є. О. Письменський // Проблеми правового регулювання та практики застосування амністії та помилування: матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kp-lduvs.at.ua/publ/internet_konferencija/materialy_konferencii/dudorov_o_o_pismenskij_e_o_zvillennja_vid_pokarannja_ta_jogo_chas_tini/5-1-0-51.

2. Губська О. А. Питання звільнення від кримінальної відповідальності й покарання під час застосування амністії та помилування / О. А. Губська // Адвокат. – 2001. – № 4–5. – С. 6–18.

3. Іванова М. Це солодке слово «амністія» / М. Іванова // Кіровоградська правда. – 2000. – 13 липня.

4. Костенко С. Амністія: шанс, що дається усім нам? / С. Костенко // Кіровоградська правда. – 1999. – 19 серпня.

5. Маляренко В. Т. Амністія та помилування в Україні: навч. посібник / В. Т. Маляренко, А. А. Музика. – К.: Атіка, 2007. – 700 с.

6. Лень В. В. Амністія та примусові заходи медичного характеру: дискусійні питання «конкуренції» / В. В. Лень, М. М. Книга // Проблеми

правового регулювання і практики застосування амністії та помилування: матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (м. Луганськ, 6–20 лютого 2012 р.); упоряд.: Є. О. Письменський; МВС України, ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. – С. 51–53.

7. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.

Яремко Г. З. Возможность применения амнистии к лицам, не имеющим на момент вступления в силу закона об амнистии статуса осужденного

Изучена возможность применения амнистии к лицам, не имеющим на момент вступления в силу закона об амнистии статуса осужденного. Осуществлен анализ данного вопроса на основании исследования судебных решений по аналогичным категориям дел, содержащих неодинаковое применение закона.

Подытожено, что фактически Закон Украины «О внесении изменений в некоторые законы Украины относительно применения амнистии в Украине» от 6 мая 2015 года № 1246-VII сделал возможным применение амнистии к лицам, которые на момент вступления в силу закона об амнистии на соответствующий год еще не имеют статуса осужденного.

Ключевые слова: амнистия, осужденный, освобождение от наказания.

Yaremko H. Z. Possibility of the application of an amnesty to persons who do not have the status of convicted persons at the moment of enactment of the amnesty law

Amnesty is an act of forgiveness, discovery of humanism and mercy regarding a convicted person, on the basis of which the person is exempted from punishment or enduring the part of the punishment.

Given the fact that such a legal act of forgiveness is an important and serious «act» on the part of the state, the grounds for the application of the amnesty should be clearly defined, and the unequal application of the law is inadmissible. However, the practice still shows a different understanding of the rules of the law on amnesty, followed by the adoption of various procedural decisions in similar situations. In the article the possibility of applying the amnesty to persons who do not have the status of convicted persons at the moment of enactment of the amnesty law is studied. This analysis is based on the research of court decisions on similar categories of cases, in which a different application of the law occurs.

The Law of Ukraine «On the Application of Amnesty» dated October 1, 1996, № 392/96-BP, defining the general principles for the application of the amnesty, as amended on June 2, 2011, provided for the possibility of applying the amnesty only to the persons who committed crimes before the enactment of the amnesty law (except of a conditional amnesty) and for which there is a conviction, regardless of the fact of entry into force.

However, the adoption of the Law of Ukraine «On Amendments to Some Laws of Ukraine on the Application of Amnesty in Ukraine» dated May 6, 2015, № 1246-VII, made it possible to apply the amnesty to persons who have not yet had the status of a convicted person at the moment of enactment of the amnesty law for the relevant year, namely, regarding which a pretrial investigation continues.

Thus, the practice of the courts in regard to the refusal to satisfy the petition of individuals for the amnesty to be applied to them in connection with the fact that at the moment of enactment of the Law of Ukraine on amnesty for the relevant year they did not have the status of a convicted person should be considered as contrary to the Law of Ukraine № 392/96-ВР dated October 1, 1996 (taking into account the adoption of the Law of Ukraine «On Amending Some Laws of Ukraine on the Application of Amnesty in Ukraine» dated May 6, 2015, № 1246-VII).

Key words: *amnesty; convicted, released from punishment.*

Стаття надійшла 21 серпня 2017 р.